

DOI: 10.33310/2078-2128-2020-20-1-29-34
УДК 159.9

Н. Л. РУДА,
кандидат психологічних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-5296-4536
Email: natik.rudaya5@gmail.com
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
Миколаїв, Україна

О. Т. НІКОЛІНА,
студент факультету педагогіки та психології
Email: mococola16@gmail.com
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
Миколаїв, Україна

ЗВ'ЯЗОК ВОЛЬОВОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ З ПСИХОЛОГІЧНОЮ ГОТОВНІСТЮ ВЧИТЕЛІВ ДО ЗМІШАНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Анотація. Проблема психологічної готовності вчителів до професійної діяльності завжди була гостроактуальною. Але сучасні умови змушують адаптуватися педагогів до будь-яких викликів. Однією з таких умов став вимушений перехід до змішаної форми навчання. В аспекті даної проблеми невирішеним залишається питання психологічної готовності вчителів до будь-яких викликів сьогодення, а також роль вольової саморегуляції у структурі психологічної готовності вчителя. Вивчення феномена психологічної готовності до використання змішаного навчання у професійній діяльності вчителя передбачає акцентування уваги на ряді проблем, які одночасно є факторами, що ускладнюють формування психологічної готовності. Метою дослідження є визначення зв'язку вольової саморегуляції з психологічною готовністю до роботи за змішаною формою навчання. У статті розглядаються теоретичні аспекти психологічної готовності вчителів до змішаної форми навчання, зокрема вольовий компонент. Наведено результати емпіричного дослідження, в якому взяли участь 30 вчителів загальноосвітніх шкіл різного віку та професійного стажу міста Миколаєва. Досліджено один із компонентів психологічної готовності вчителів до змішаної форми навчання – вольова саморегуляція, який включає в себе показники наполегливості та самовладання та її зв'язок з психологічною готовністю педагога. Дослідження вольового компоненту виявило, що рівень самовладання та наполегливості у більшості вчителів знаходиться на середньому та низькому рівнях. Проте, результати анкети відзначили, що більшість вчителів суб'єктивно визначають себе психологічно готовими до змішаної форми навчання. Констатовано, що суб'єктивні показники не співпадають з результатами об'єктивного дослідження. Дослідження стало підґрунтям до розробки комплексу вправ, спрямованих на підвищення компонентів психологічної готовності.

Ключові слова: психологічна готовність, змішана форма навчання, компоненти психологічної готовності, вольова саморегуляція, вольовий компонент.

Вступ. Психологічна готовність завжди була однією із умов ефективної професійної діяльності. Мінливість сучасного освітнього середовища ставить цю проблему на перше місце. Перший досвід, у вигляді переходу на дистанційну форму навчання, показав, що вчителі були неготові до раптової зміни умов викладання [14].

Незважаючи на досвід навчання під час весняного карантину, численна кількість педагогів й досі залишається не підготовленими до нових умов навчання. Дистанційне навчання протягом багатьох років використовують у США, Західній Європі та Японії. Зарубіжні країни активно наголошують на впровадженні не лише дистанційної, а й змішаної форми навчання.

З метою адаптації до сучасних освітніх умов дистанційну форму замінила змішана форма навчання (blended learning), як систему навчання,

яка являє собою поєднання очного навчання та дистанційного. Оскільки професійна діяльність вчителя вимагає пристосування до будь-яких змін умов навчання, тому готовність до впровадження технологій дистанційного навчання також являється частиною розвитку професійної компетентності педагога.

У педагогічній літературі доки відсутнє цілісне уявлення про готовність вчителів до реалізації змішаного навчання. Проблемі психологічної готовності вчителів до реалізації професійної діяльності присвячено наукові праці J. W. Berry [17], N. Eisenberg [18], L. Darling-Hammond [19], J. T. Gibson [20], O. Rank [21]. Зокрема проблему психологічної готовності вчителів до професійної діяльності досліджували: О. Г. Асмолов [1], М. І. Дьяченко, Л. А. Кандибович [5], Н. Д. Левітов [6], Л. В. Потапкіна [8],

С. М. Стрельбицька [10], І. І. Чеснокова [11], О. Б. Шевельова [12].

Розглядаючи психологічну готовність педагога до професійної діяльності, більшість авторів вважають, що стійка готовність вчителя може бути позначена як структура, яка включає в себе: позитивне ставлення до діяльності; особистісні риси, адекватні вимоги діяльності; необхідні знання та навички [7].

Одними з основних досліджень проблем психологічної готовності до професійної діяльності є роботи М. І. Дьяченко і Л. А. Кандилович, які розглядають психологічну готовність як суттєву передумову цілеспрямованої професійної діяльності та виділяють наступні компоненти психологічної готовності: а) мотиваційний; б) пізнавальний; в) емоційний; г) вольовий [5].

А. А. Деркач, досліджуючи проблему готовності до професійної діяльності, визначає її як цілісний прояв всіх сторін особистості фахівця та виділяє наступні компоненти: 1) пізнавальний; 2) емоційний; 3) мотиваційний компоненти [3]. Ф. М. Рекешева виділяє наступні компоненти психологічної готовності до професійної діяльності: 1) когнітивний; 2) емоційний; 3) мотиваційно-ціннісний, які визначають рівень розвитку готовності до професійної діяльності [9].

К. Дурай-Новакова розглядає психологічну готовність вчителів як складне структурне утворення, основою якого є позитивні установки, мотиви і усвідомлення цінності педагогічної праці. До компонентів готовності дослідниця включає: мотиваційний, емоційно-вольовий, операційно-дієвий, установчо-поведінковий, орієнтаційно-пізнавальний [4].

На думку вчених, саме психологічна готовність до професійної діяльності допомагає успішно виконувати свої обов'язки, зберігати самоконтроль і видозмінювати свою діяльність при появі нових умов праці [2].

Особливої уваги заслуговує вольовий компонент, оскільки він являється недостатньо вивчений в структурі психологічної готовності. У даному аспекті вольовий компонент визначається у контексті психологічної саморегуляції, що обумовлює швидкість адаптації до зміни умов середовища; самоконтроль та наполегливість. Важливо поставити акценти саме на вольовому компоненті психологічної готовності вчителів, де наголос стоїть на адаптації до нових умов, оскільки процесуальні компоненти являють собою лише методи роботи, які можуть видозмінюватись залежно від викликів сьогодення.

Отже, метою дослідження є визначення зв'язку вольової саморегуляції з психологічною

готовністю до реалізації змішаної форми навчання.

Для досягнення мети були визначені наступні завдання роботи: 1. Провести теоретичний аналіз проблеми особливостей прояву вольової саморегуляції як компоненту психологічної готовності до змішаної форми навчання та виокремити недостатньо досліджені аспекти проблеми. 2. Експериментально встановити рівень вольової саморегуляції та професійної готовності вчителів до змішаної форми навчання. 3. Емпіричним шляхом дослідити зв'язок вольової саморегуляції з психологічною готовністю до роботи за змішаною формою навчання.

Матеріали. Вибірка: У дослідженні взяли участь 30 вчителів різного віку та професійного стажу роботи, що викладають в середніх та старших класах загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 39 міста Миколаєва.

Методи: 1. Теоретичні: аналіз наукової літератури за темою дослідження та узагальнення здобутої інформації, системний аналіз та інтерпретація отриманих даних. 2. Емпіричні: Для визначення вольової саморегуляції психологічної готовності вчителів до змішаної форми навчання було використано опитувальник А. В. Зверькова, Е. В. Ейдмана «Дослідження вольової саморегуляції», який містить 3 шкали: «Загальний показник», «Наполегливість» та «Самовладання». Для діагностики рівня психологічної готовності була застосована авторська анкета «Дослідження психологічної готовності вчителів до роботи за змішаною формою навчання». 3. Методи математичної обробки: кутове перетворення Фішера

Результати. Використання методики «Дослідження вольової саморегуляції» А. В. Зверькова, Е. В. Ейдмана дозволила визначити рівень вольових зусиль вчителів, а також рівень їх наполегливості та самовладання в нових умовах праці. Обробка та аналіз загального показника вольової саморегуляції дали змогу дійти до висновку про те, що: майже половина вчителів (47%) виявляють середній рівень вольових зусиль, тобто дані респонденти можуть лише в деяких випадках контролювати себе. Низький рівень був виявлений у 30 % вчителів, що свідчить про труднощі з контролем вольових зусиль. Варто зауважити, що лише 23% вчителів відзначаються високим рівнем вольової саморегуляції. Узагальнені дані представлені на рисунку 1.

Результати за субшкалою «Наполегливість» опитувальника вольової саморегуляції дають змогу стверджувати, що 43% вчителів характеризуються високим рівнем наполегливості, це працездатні люди, які активно прагнуть досягти

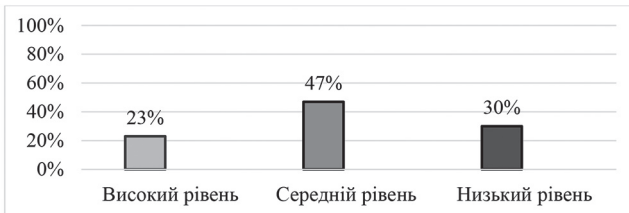

Рис. 1. Загальний показник вольової саморегуляції

успіху в нових умовах та здатні долати власні труднощі. Середній рівень виявлений у 27% вчителів, тобто наполегливість у даних респондентів проявляється ситуативно. Серед учасників дослідження третина (30%) відзначаються низьким рівнем наполегливості, що свідчить про знижений тонус працездатності та адаптації до нових умов викладання.

Результати субшкали «Самоконтроль» засвідчили наступні показники: високий рівень самоконтролю присутній лише у 43% вчителів, які добре володіють собою в різноманітних ситуаціях, емоційно стійкі, готові до сприймання нового. 33% вчителів відзначаються середнім рівнем самовладання, що свідчить про наявність труднощів у володінні собою. Варто зазначити, що низький рівень був виявлений у 27% вчителів, які не готові до зміни умов навчання, нестійкі та мають труднощі у володінні собою. Дані у відсотковому співвідношенні можна побачити на рисунку 2 та 3.

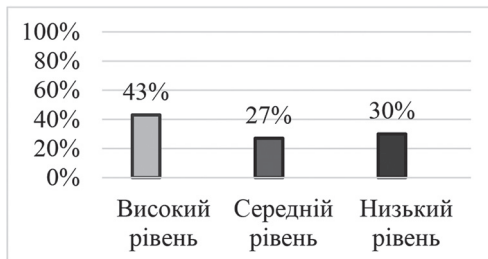

Рис. 2. Субшкала наполегливості

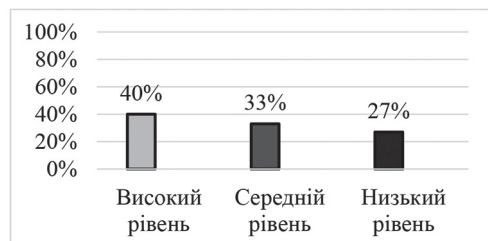

Рис. 3. Субшкала самовладання

За результатами авторської анкети «Дослідження психологічної готовності вчителів до роботи за змішаною формою навчання» було визначено рівень психологічної готовності вчителів до змішаної форми навчання. Аналізуючи дані, варто відзначити наступні факти: більше

третини вчителів (46%) мають високий рівень психологічної готовності, тобто вчителі суб'єктивно відзначили себе адаптованими до нових умов праці. Середній рівень психологічної готовності до роботи за змішаною формою навчання був виявлений у 37% вчителів, що свідчить про незначні труднощі з адаптацією до нових умов. Серед учасників дослідження 17% вчителів відзначаються низьким рівнем психологічної готовності, що свідчить про значні труднощі в адаптації до нових умов професійної діяльності, неготовність до змін у освітньому просторі.

Підсумовуючи дані анкетування можна зробити висновок: попри вже наявний досвід дистанційного навчання під час карантину в першому півріччі, майже третина вчителів досі не мають достатнього рівня психологічної готовності до роботи за змішаною формою навчання та є непередготовленими до нових умов праці. Також, варто зазначити, що вчителі оцінювали власний стан психологічної готовності до роботи за змішаною формою навчання суб'єктивно, тобто вони можуть бути готові теоретично, але при зіткненні з новими умовами праці можуть зазнати труднощів, вірогідність не впоратись з якими дуже висока.

З результатами статистичної обробки даних щодо виявлених статистично значущих зв'язків можна ознайомитись у таблиці 1.

Підсумовуючи отриманий матеріал, можна стверджувати, що дослідження вольової саморегуляції виявилорівень вольових зусиль, самовладання та наполегливості у більшості вчителів на середньому та низькому рівнях. Це свідчить про те, що суб'єктивні показники не співпадають з результатами об'єктивного дослідження. Також варто відзначити, статистично підтверджений зв'язок вольової саморегуляції з психологічною готовністю вчителів до роботи за змішаною формою навчання. Отже, гіпотеза, висловлена на початку дослідження доведена.

Дискусія. Аналізуючи результати нашого дослідження, можна сказати, що загалом вчителі суб'єктивно та об'єктивно неготові до роботи з дистанційною та змішаною формами навчання. Дослідження свідчить, що задовго до введення на території України дистанційного навчання вчителі відверто заявляли про свою неготовність задовольняти сучасні вимоги педагогів. Таких вчителів виявилось 70% [13].

За результатами опитування 29-ти тисяч вчителів, близько 80% вчителів зіткнулися з проблемами при переході на дистанційне навчання в зв'язку з пандемією [15].

Таблиця 1

Група	Загальний показник вольової саморегуляції	
	Яскраво виражений ефект (високий + середній)	Не яскраво виражений ефект (низький)
Психологічно готові	83%	17%
Психологічно неготові	50%	50%
Критерій Фішера φ $1,63 \leq \varphi \leq 2,31$	1,93	1,93
	$p = 0,026$	$p = 0,026$
Група	Субшкала Наполегливості	
	Яскраво виражений ефект (високий + середній)	Не яскраво виражений ефект (низький)
Психологічно готові	83%	17%
Психологічно неготові	58%	42%
Критерій Фішера φ $1,63 \leq \varphi \leq 2,31$	1,5	1,5
	$p = 0,067$	$p = 0,067$
Група	Субшкала Самовладання	
	Яскраво виражений ефект (високий + середній)	Не яскраво виражений ефект (низький)
Психологічно готові	89%	11%
Психологічно неготові	50%	50%
Критерій Фішера φ $1,63 \leq \varphi \leq 2,31$	2,68	2,39
	$p = 0,002$	$p = 0,007$

Як показало проведене експрес-опитування, 45% респондентів вважають, що їм достатньо знань для організації навчального процесу в дистанційному і змішаному форматах. Однак заклопотаність викликає той факт, що в ході дослідження було виявлено – серйозні труднощі і недостатню компетентність у підготовці та проведенні дистанційних уроків відчувають 34% опитаних вчителів [16]. Таку саму тенденцію зафіксовано і в нашому дослідженні, в якому констатовано, що рівень психологічної готовності загалом знаходиться на середньому рівні

Висновки. Узагальнюючи викладені в роботі результати теоретичних і експериментальних досліджень, можна зробити такі висновки:

Психологічна готовність є умовою успішної професійної діяльності. Проблема психологічної готовності вчителів залишається важливою й актуальною, оскільки сьогодення ставить нові виклики перед системою освіти.

Особливого значення набуває саме на психологічних компонентах готовності вчителів до професійної діяльності, оскільки процесуальні компоненти являють собою лише методи роботи, які можуть видозмінюватись залежно від викликів сьогодення.

В ході емпіричного дослідження виявлено, що показники середнього та низького рівня вольових зусиль у більшості вчителів переважають. Результати субшкали «Самоконтроль» засвідчили, що високий рівень самоконтролю присутній майже у половини вчителів. Субшкала «Наполегливості» виявила, що 27% вчителів мають середній рівень, а третина відзначаються низьким рівнем наполегливості. Але результати суб'єктивної анкети констатували, що більше третини вчителів мають високий рівень психологічної готовності.

Це свідчить проте, що вчителі можуть бути готові теоретично, але при зіткненні з новими умовами праці можуть зазнати труднощів, вірогідність не впоратись з якими дуже висока.

Встановлено наявність прямого зв'язку між вольовою саморегуляцією та психологічною готовністю вчителя до роботи за змішаною формою навчання.

Перспективи подальших наукових пошуків пов'язані розробкою комплексної програми, спрямованої на підвищення рівня вольової саморегуляції та психологічної готовності вчителів до змішаної форми навчання.

Література:

1. Асмолов А. Г. Оптика просвещения: социокультурные перспективы. М.: Просвещение, 2015. С. 447.
2. Водоп'янов Д. А. Феномен психологічної готовності студентів-майбутніх психологів до професійної діяльності. Теорія та методологія. 2017. № 4. С. 42.
3. Деркач А. А., Водоп'янов Д. А. Теоретические основы психологической готовности студентов – будущих психологов к профессиональной деятельности. Теория и методология. Акмеология. 2017. № 2. С. 7–13.
4. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: дис. ... д-ра пед. Наук. М., 1983. С. 198–215.

5. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: Изд-во ГБУ. 1985. С. 175.
6. Левитов Н. Д. О психологических состояниях человека М.: Просвещение. 1964. С. 344.
7. Мінюрова С. А. Професійна прихильність педагогів як показник психологічної готовності до впровадження професійного стандарту. Освіта і наука. 2017. №19(8). С. 90-108.
8. Потапкіна Л. В. Готовність до професійної діяльності як психолого-педагогічна проблема. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. 2015. № 1. С. 198-207.
9. Рекешева Ф. М. Умови розвитку психологічної готовності до професійної діяльності студентів-психологів: дис. канд. психол. наук. Астрахань. 2007. С. 20.
10. Стрельбицька С. М. Психологічна готовність до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. Збірник наукових праць одеського національного університету. Серія: «Педагогічні науки». 2016. С.147-157.
11. Чеснокова И. И. Проблема самосознания в психологии. М. 1981. С. 323.
12. Шевельова О. Б. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Педагогічні науки. 2017. № 2/88. С. 53-64.
13. Школа першого ступеня: теорія і практика: Збірник наукових праць. Переяслав – Хмельницький. 2006. Вип.20. 400 с.
14. Навчальний рік даремно? Чому українська система освіти не готова до онлайн-навчання. URL: <https://hub1news.com> (дата звернення 16.10.20).
15. Исследование: учителя столкнулись с проблемами дистанционного обучения. URL: <https://ria.ru/20200407/1569666546.html> (дата звернення 27.10.20).
16. Результаты экспресс-опроса ФИРО РАНХиГС по готовности российских школ к новому учебному году в условиях повышенной эпидемиологической опасности. URL: <https://firo.ranepa.ru/novosti/890-analiz-gotovnosti-k-shkole-rezultaty-oprosa> (дата звернення 27.10.20).
17. Berry J. W. Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. Applied psychology. 2006. Т. 55. №. 3. С. 303-332.
18. Eisenberg N., Valiente C., Eggum, N. D. Self-Regulation and School Readiness. Early education and development. 2010. №21(5). С. 681-698.
19. Darling-Hammond L. Constructing 21st-century teacher education. Journal of Teacher Education. 2006. № 57(3), С. 300-314.
20. Gibson Janice T. Goals of educational psychology in teacher preparation: A discipline approach. Contemporary Educational Psychology. 1976. № 2 (1). С.102-107.
21. Rank O. Modern Education: A Critique of Its Fundamental Ideas, New York: Agathon Press. 1968. С. 243.

References:

1. Asmolov, A. G. (2015). Optics of education: sociocultural perspectives. 2nd edition. Publishinghouse Enlightenment, Moscow.
2. Vodopyanov D. A. (2017). The phenomenon of psychological readiness of psychologists to professional activity. Theory and methodology. 4, 42.
3. Derkach, A. A., & Vodopyanov, D. A. (2017). Theoretical foundations of psychological readiness of students-future psychologists for professional activities. Acmeology, (2 (62)).
4. Durai-Novakova K. M. (1983). Formation of professional readiness of students for pedagogical activity (Doctoral dissertation).
5. Dyachenko, M. I., & Kandivovich, L. A. (1976). Psychological problems of readiness for activity. BSU Publishing House.
6. Levitov N. D. (1964). On the psychological state of man. М.: Education., 344.
7. Minyurova S. A. (2017). Professional commitment of teachers as an indicator of psychological readiness to implement the professional standard. Education and Science. 19(8), 90-108.
8. Potapkina, L. V. (2015). Readiness for professional performance as a psychological and pedagogical problem. Collection of Science Works of the National Academy of State Border Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences, (1), 198-207.
9. Rekesheva F. M. (2007). Conditions for the development of psychological readiness for professional activity of students-psychologists: Dissertation
10. Strelbytska S. M. (2016). Psychological readiness for professional activity of future social workers in higher education. Collection of scientific works [Odessa National University]. Pedagogical Sciences, 147-157.
11. Chesnokova I. I. (1981) The problem of self-awareness in psychology: Book.
12. Shevelyova, O. B. (2017). Improving the professional training of future primary school teachers. Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko. Pedagogical Sciences, (2), 287-291.
13. School of the first degree: theory and practice (2006): Collection of scientific works Pereyaslav - Khmelnytsky State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda, 20, 400.
14. The school year is in vain. Why the Ukrainian education system is not ready for online learning. URL: <https://hub1news.com> (accessed 16.10.20).

15. Research: Teachers faced problems with distance learning. URL: <https://ria.ru/20200407/1569666546.html> (access date 27.10.20).
16. Results of the express survey of FIRO RANChIGS on the readiness of Russian schools for the new school year in conditions of increased epidemiological danger. URL: <https://firo.ranepa.ru/novosti/890-analiz-gotovnosti-k-shkole-rezultaty-oprosa> (access date 27.10.20).
17. Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology*, 55(3), 303-332.
18. Eisenberg, N., Valiente, C., & Eggum, N. D. (2010). Self-Regulation and School Readiness. *Early Education and Development*, 21(5), 681-698.
19. Darling-Hammond, L. (2006). Constructing 21st-century teacher education. *Journal of Teacher Education*, 57(3), 300-314.
20. Gibson, J. T. (1976). Goals of Educational Psychology in Teacher Preparation: A Discipline Approach. *Contemporary Educational Psychology*, 1, 2.
21. Rank, O. (1968). *Modern Education: A Critique of Its Fundamental Ideas*. New York.

Natalia Ruda

V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv, Mykolaiv, Ukraine

Oleksandra Nikolina

V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv, Mykolaiv, Ukraine

THE RELATIONSHIP BETWEEN VOLUNTARY SELF-REGULATION AND PSYCHOLOGICAL PREPARATION OF TEACHERS FOR BLENDED LEARNING

Abstract. *The article deals with the problem of teachers' psychological preparation to the blended learning. The readiness of the teacher is one of the main issues that need psychological support and development. The problem of the psychological readiness of teachers to engage in an occupation has always been acute. However, the modern environment forces teachers to adapt to all challenges. One of such conditions was the forced passage to a blended learning. As far as this issue is concerned, the issue of psychological preparation of teachers for all the challenges of today is still unresolved, as well as the role of voluntary self-regulation in the structure of psychological preparation of teachers. The study of the phenomenon of psychological preparedness for the use of blended learning in teachers' professional activities involves concentrating on a number of issues. These factors further complicate the training of psychological preparation. The purpose of the study is to identify the relationship between voluntary self-regulation and psychological ability to work in blended learning. The article discusses the theoretical aspects of teachers' psychological preparation for blended learning, particularly the voluntary component.*

The article deals with the empirical results of the study of the structure of psychological readiness of school teachers to use blended learning technologies. The research involved 30 teachers of different age and representing different levels of education. A questionnaire aimed at diagnosing the psychological readiness of the use of blended learning technologies is developed. One of the components of teachers' psychological readiness for a blended form of learning is studied - volitional self-regulation, which includes indicators of persistence and self-control and its connectedness with the psychological readiness of the teacher. The study of the volitional component revealed that the levels of self-mastery and perseverance of most teachers are at medium and low levels. However, the results of the study showed that most teachers subjectively define themselves as psychologically ready for a blended form of education. It is submitted that the subjective indicators do not coincide with the results of the objective study. The study has become the basis for the development of a set of exercises to augment the components of psychological preparedness.

Key words: *psychological readiness, blended form of education, components of psychological readiness, volitional self-regulation, volitional component.*